

“მეცნიერულად ღირსეული დაწესებულების” შექმნის ისტორიიდან

ივანე ჯავახიშვილისა და გიორგი ახვლედიანის

ეპისტოლარული მემკვიდრეობა

ახლახანს ცნობილი ქართველი მეცნიერის გიორგი ახვლედიანის (1887_1973 წწ.) ქალიშვილმა ელენე ახვლედიანმა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს გადასცა მამის ბიბლიოთეკა (7 000-მდე წიგნი) და პირადი არქივი. უნიკალური წიგნები და გ. ახვლედიანის ეპისტოლარული მემკვიდრეობა, რომელიც ამჟამად დამუშავების პროცესშია, მართლაც ფასდაუდებელი საჩუქარია უნივერსიტეტის პროფესორებისა და სტუდენტებისათვის, აგრეთვე ქართული მეცნიერების ისტორიით დაინტერესებული მკვლევრებისთვის.

გიორგი ახვლედიანის კაბინეტში, საწერი მაგიდის უჯრაში, კონვერტში, გამორჩეულად შენახული იყო 2 წერილი და გ. ახვლედიანის უკანასკნელი ხელნაწერი “ორი მცირე მოგონება დიდ ივანე ჯავახიშვილზე”. მკითხველს ვთავაზობ ერთ წერილს, რომლის ავტორია ივანე ჯავახიშვილი (1876-1940 წწ.), ადრესატი კი – გიორგი ახვლედიანი.

მცირე ზომის ქაღალდზე (21X13,5 სმ., 4 ფურც.) მელნით ნაწერი ბარათი პირველი ქართული უნივერსიტეტის დაარსებასთან დაკავშირებულ საინტერესო ინფორმაციას ინახავს.

ცნობილია, რომ თბილისში ეროვნული უმაღლესი სასწავლებლის გახსნის იდეას რუსეთის ხელისუფლებამ რუსული (კავკასიის) უნივერსიტეტის დაფუძნება დაუპირისპირა. ივანე ჯავახიშვილი “ამ საქმის მოთავედ და სულის ჩამდგმელად” ცნობილ მეცნიერს, საკუთარ მასწავლებელს, პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორ ნიკო მარს (1864-1934 წწ.) თვლიდა. რუსული უნივერსიტეტის დაარსებას განიხილავდა ავტონომიურობის დაკნინებისა და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის დაჩრდილვის მსგავს პოლიტიკურ აქტად, რომელსაც “მეცნიერებაში გამარუსებელი მთავრობის დაწესებულების” ფუნქცია დაეკისრებოდა. ნიკო მარის

მცდელობის შესახებ – ხელი შეეშალა ქართული უნივერსიტეტის გახსნისათვის – კარგად არის ცნობილი ქართული საზოგადოებისათვის. ივანე ჯავახიშვილის ნიკო მარისადმი, როგორც მოსწავლისა მასწავლებლის მიმართ, პატივისცემით აღსავსე, მაგრამ ამავე დროს, პრინციპული და ღირსეული დამოკიდებულების შესახებაც ბევრჯერ დაწერილა (იხ. ს. ჯორბენაძე, “ცხოვრება და ღვაწლი ივანე ჯავახიშვილისა”, 1984 წ., “ნიკო მარისა და ივანე ჯავახიშვილის მიმოწერა”, 1996 წ.), თუმცა, ვფიქრობ, ინტერესმოკლებული არ არის ეს წერილი, სადაც სხვა მნიშვნელოვან დეტალებთან ერთად, ივანე ჯავახიშვილი ლაკონურად აფასებს რუსული უნივერსიტეტის ანტიქართულ მნიშვნელობას.

გიორგი ახვლედიანისადმი მიწერილ წერილში ნათლად ჩანს, როგორი რუდუნებით ქმნიდა ივანე ჯავახიშვილი პირველ ქართულ უნივერსიტეტს, როგორი მზრუნველობით ეკიდებოდა ახალგაზდა მეცნიერთა დაოსტატების საქმეს.

“27 ოქტ. 1917 წელს

ტფილისი

დიდად პატივცემულო ბ-ნო გიორგი!

ორი კვირა იქმნება მას აქეთ, რაც თქვენი ღია წერილი გადმომცეს, რომელშიაც თქვენ ქართული უნივერსიტეტისა და თქვენი მომავალი მოღვაწეობის შესახებ მეკითხებოდით. აქამდის პასუხის მოცემა იმიტომ ვერ მოვახერხე, რომ ჯერ ბევრი რამ და მათ შორის ქონებრივ სახსარის რაოდენობა საბოლოოდ გამორკვეული არ იყო. ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების წესდება დამთავრებულია და იურიდიული პიროვნებაა და საზოგადოებათა სარეგისტრაციო წიგნშია შეტანილი. ქართული უნივერსიტეტის წესდების ძირითადი დებულებანიც სამინისტროს მიერ კარგა ხანია დამტკიცებულია, მაგრამ ჯერაც ეს დამტკიცებული ქალაქი არ გამოუგზავნიათ ჩვენთვის. ამისი მიღების იმედიცა გვაქვს ავ. ჩხენკელის დახმარებით. უნივერსიტეტს იანვრითგან ვხსნით. ქართული გიმნაზიის შენობაში იქმნება მოთავსებული და მთელი ეს შენობა ჩვენი უნივერსიტეტის სრულ საკუთრებად იქცევა. ფულადაც ბევრი

შეგროვდება: ამ ერთი წლის განმავლობაში რამდენიმე მილიონის თანხა უნდა შესდგეს ოთხ სხვადასხვა წყაროთგან. ამ თანხის სარგებელი მხოლოდ უნდა მოხმარდეს ჩვენს უნივერსიტეტს. საქმე მეცნიერულად ღირსეული დაწესებულების შექმნაა. ამ მხრივ ყოველს ქართველ მეცნიერს დიდი პასუხისმგებლობა აწევს კისერზე. ამ ერთი წლის წინათ თქვენთან საუბრის დროს მე გაგიზიარეთ ეს აზრი და მოხარული ვარ, რომ მაშინაცა და ეხლაც თქვენ ამ დიად ეროვნულ საქმის მონაწილეობა მოისურვეთ. კერძო უმაღლეს სასწავლებლების შესახებ კანონისადა თანახმად და ჩვენი უნივერსიტეტის წესდებითაც პროფესორობა მხოლოდ სამეცნიერო ხარისხის მქონებელს შეუძლიან. ვისაც მხოლოდ სამაგისტრო გამოცდა აქვს ჩაბარებული, ის, სანამ დისერტაციას დაიცავდეს, პროფესორის მოვალეობის აღმასრულებლად იწოდება. ეხლა რაკი თქვენ სამაგისტრო გამოცდები მთლად ჩაბარებული არა გაქვთ, ეხლაც პროფესორის თანამდებობის აღმასრულებლად ვერ ავირჩევთ, არამედ მეცნიერ ხელმძღვანელად და ლექციების კითხვას შეუდგებით. გაზაფხულზე რომ გამოცდებს დაამთავრებთ, მაშინვე პროფესორის თანამდებობის აღმასრულებლად ავირჩევთ, ხოლო თუ დისერტაციას ახლა დაიცავთ, პირდაპირ კათედრას მოგცემთ. ეხლა რაკი რუსეთში საქმეები ასე აირია და ღმერთმა უწყის მომავალი რას უქადის მას, ამიტომ ძალიან გთხოვთ ეცადოთ, რომ თუ შესაძლებელი იქმნება გამოცდები მანდვე ხარკოვში დაამთავროთ. ამით თქვენ თვითონ მოიშორებთ ამ პირველს, მაგრამ აუცილებელს საფეხურს და თვით ჩვენ უნივერსიტეტისათვისაც უკეთესი იქმნება სამინისტროს თვალში, რომელსაც უნდა პროფესორთა სია წარუდგინოთ, რომ ხარისხისა და მაგისტრანტობის მქონებელნი მაინც ბევრნი გვყვანდეს. ეს ამას იმ შემთხვევისთვის გწერთ, თუ ეს მოსახერხებელი იქმნა. ჩვენ მთავრობის უნივერსიტეტის სახით უნდათ საქმე გაგვიძნელონ და გაგვიჭირონ. ამ საქმის მოთავე და რუსული უნივერსიტეტის სულის ჩამდგმელი ნ. მარრია და ქართულ უნივერსიტეტს მეტოქეს უჩენს. დარწმუნებული ვარ, რომ არც ერთი ქართველი მეცნიერი მთავრობის რუსულ უნივერსიტეტში არ შევა და ყოველ ღონისძიებას იხმარს, რომ ქართული უნივერსიტეტი თუ უკეთესი არა, ღირსეული მეტოქე იყოს მაინც მეცნიერებაში გამარუსებელი მთავრობის დაწესებულებისა. როგორც რუს მიტროპოლიტის დანიშვნით ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის დაჩრდილვა

ჰსურთ, ისევე რუსული უნივერსიტეტის ტფილისში დაარსება ჩვენ ავტონომიის განხორციელების საწინააღმდეგო იარაღია. ბ-ნო გიორგი, გთხოვთ თქვენი სურვილი ქართულ უნივერსიტეტში მოღვაწეობის შესახებ და ყველა ცნობები თქვენს ეხლანდელი მდგომარეობისა და მომავალი გეგმის შესახებ წერილობით მაცნობოთ, აგრეთვე ლექციების სათაური და რამდენს საათს დანიშნავთ. თქვენ, რამდენადაც ვიცი, იკისრებთ საზოგადო და შედარებითი ენათმეცნიერების შესახებ ლექციების წაკითხვას. ამას გარდა, თუმცა ჩვეულებრივ ამ კათედრის წარმომადგენელნი სანსკრიტსაც კითხულობენ, მაგრამ ჩვენთვის უფრო მეტი მნიშვნელობა ძველ სპარსულსა აქვს და ამიტომ მე ასე ვფიქრობდი, რომ ეს ენა გაგვებადა საფუძვლად ინდოევროპული ენათმეცნიერების შემსწავლელთათვის. ქართულისათვის ძველსა და ახალ სპარსულს უაღრესი მნიშვნელობა აქვს. თქვენ სწავლობდით ძველ სპარსულს, მომავალშიაც საშუალებას მოგცემთ, რომ დასავლეთ ევროპის საუკეთესო მეცნიერებთან თქვენი ცოდნა ამ დარგში გააღრმავოთ და ჩვენ უნივერსიტეტში მას მკვიდრი საფუძველი შეუქმნათ. რაც წიგნებისა და სახელმძღვანელოების შეძენას შეეხება თქვენი დარგისთვის, გთხოვთ, რაც მანდ მოიძებნება რუსულად ან უცხო ენებზე, მაცნობოთ სათაურები და ღირებულებაც. ფულს გამოგიგზავნით, შეიძინეთ და წიგნები აქეთ გამოგიგზავნეთ. ხოლო რაც საზღვარგარეთითგან უნდა იყოს გამოწერილი, ამის ნუსხა და ფასებიც შემატყობინეთ და ვეცდებით, რომ გამოვიწეროთ რამდენადაც ეხლანდელ პირობებში ეს მოსახერხებელი იქმნება. ველი თქვენს პასუხს. ჩემი მისამართი: ტფილისი **Александревская ул. д.№4, кв.№2.**

თქვენი პატივისცემელი ივ. ჯავახიშვილი”

მრავალი წლის შემდგომ, 1973 წელს, გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე დაწერილ მოგონებაში გიორგი ახვლედიანი ასე გაიხსენებს ივანე ჯავახიშვილს:

“ჩვენი უნივერსიტეტის დაარსება, მისთვის პირველი მეცნიერული კადრების შერჩევა და მის განვითარება პირველი ათეული წლის განმავლობაში განუყრელადაა დაკავშირებული დიდი ივანე ჯავახიშვილის უკვდავ სახელთან. ჩვენთვის, მისი მომდევნო თაობის მეცნიერ მუშაკთათვის, იგი იყო ყოველმხრივ სანიმუშო. ამიტომ გვეძვირფასებოდა ჩვენ ყველას ივანე ჯავახიშვილის გვერდით დგომა და მასავით

თავდადებული მუშაობა; ვუფრთხილდებოდით მის ჯანმრთელობას და სიცოცხლეს. ამასთანავე ჩვენ კარგად ვგრძნობდით, თუ როგორ ზრუნავდა იგი ჩვენზე.”

ასეთი თვისებებით შემკული და ურთიერთობით გამორჩეული ადამიანები ქმნიდნენ “მეცნიერულად ღირსეულ” პირველ ქართულ უნივერსიტეტს.

ზურაბ გაიპარაშვილი

ილუსტრაციები:

1. ვალენტინ შუხაევი, გიორგი ახვლედიანის პორტრეტი, ქალაქი, სანგინა. 1952 წ.
2. კორნელი სანაძე, გიორგი ახვლედიანის პორტრეტი. ქალაქი, ნახშირი, 1964 წ.

P.S. ორივე ნახატი, ბიბლიოთეკასთან და არქივთან ერთად, უნივერსიტეტს გ. ახვლედიანის ქალიშვილმა ე. ახვლედიანმა შემოსწორა.

ჟურნალი „ჩვენი მწერლობა“, თბილისი, 2009. ISSN: 1987-7730 2 ოქტომბერი, N20(98), გვ.49-50

B. Myer 1952.

43-50

